

СТАНИСЛАВ ЛЕМ
АЛТРУИЗИН
ИЛИ ПРАВДИВО ПРЕДАНИЕ
ЗА ТОВА, КАК ОТШЕЛНИКЪТ
ДОБРИЦА ПОЖЕЛА ДА
ОЩАСТЛИВИ КОСМОСА И
КАКВО ПРОИЗТЕЧЕ ОТ ТОВА

Част 7 от „Кибериада“

Превод от полски: Васил Кинов, 1969

chitanka.info

Един летен ден, когато конструкторът Турл беше зает с подрязване на вейките на кибербериса, който отглеждаше в своята градинка, забеляза приближаващ се по пътя дрипльо, който будеше едновременно и ужас, и състрадание. Всички членове на този робот бяха привързани с въженца и закърпени с прегорели кюнци от печка, вместо глава имаше старо и продупчено гърне, в което мисълта му боботеше и искреще, вратът му беше едва прикрепен с парче летва, а в отворения му корем трепереха и димяха катодни лампи, които нещастникът придържаше със свободната си ръка, докато с другата непрекъснато завиваше разхлабените бурми; когато, куцукаяки, минаваше край портичката на Турловото имение, наведнъж му изгоряха четири предпазителя, така че той започна да се разпада на кълба дим и смрад от съскащата изолация пред очите на конструктора. Изпълнен със съчувствие, той веднага грабна отвертка, клещи и изолирбанд и се втурна да помага на пътешественика, който многократно припадаше с ужасно хриптене на зъбчатите си колела вследствие на обща десинхронизация; накрая все пак Турл успя горе-долу да му възвърне съзнанието и вече превързан, го настани в приемната, а докато нещастникът лакомо се зареждаше от батерията, Турл не можеше да сдържи любопитството си и го заразпитва какво го е довело до това ужасно състояние!

— Милостиви господине — отговори непознатият робот с все още треперещи магнити; — наричам се Добрица, аз съм, т.е., бях, отшелник — анахорет; пропилявах си времето в пустинята в набожни размишления цели 67 години. Но една сутрин се замислих дали правилно постъпвам, като водя безполезно съществуване? Дали всичките мои безкрайни размишления и духовни прозрения ще успеят поне една бурма да възпрат от падане? Нима не е първо моето задължение да давам помощ на близките си, а за собственото си спасение да се грижа едва на второ място? Та нима...

— Ясно, ясно, отшелнико — прекъсна го Турл. — Разбирам горе-долу душевното ти състояние. Казвай какво стана по-нататък.

— Запътих се към Фотура, където случайно се запознах с един знаменит конструктор на име Клапауций.

— Ax! Възможно ли е? — извика Турл.

— Какво има, господине?

— Нищо, нищо! Говори по-нататък.

— Тоест запознахме се не изведнъж; той беше важен господин, пътуващ с автоматична карета, с която можеше да си разговаря, както аз с тебе; понеже бях застанал на средата на улицата, не бях свикнал с градското движение, тази карета ме обиди с крайно непристойна дума, така че, без да искам, я цапнах с тоягата си по фара; тогава тя се разбесня, но пасажерът ѝ я укроти и ме покани да вляза. Разказах му тогава кой съм и защо напуснах пустинята, а също, че не зная какво по-нататък да правя; той похвали моето решение и от своя страна се представи, като също дълго говори за своите занимания и дела; накрая пък ми разказа твърде вълнуващата история на Хлориан Теорици Клапостол, известен мислител и мъдроман, на чиято тъжна кончина съм присъствувал. От всичко, което каза за „Книгите“ на този Велик робот, най-силно ме развълнува историята за енеферците. Чувал ли си, милостиви господине, за тези същества?

— Разбира се. Става въпрос за единствените същества в Космоса, които са достигнали вече най-висшата фаза на развитие, нали така?

— Точно така, господине, осведомен си превъзходно! Когато седях до знаменития Клапауций в каретата (тя непрестанно най-ужасно обиждаше тълпата, която неохотно ни правеше път), ми хрумна, че кой по-добре от онези най-най-развити същества ще знае какво трябва да се прави, когато чувствуваш такъв прилив на добро и такова желание да го правиш на близкните, както аз. И тъй, запитах веднага Клапауций къде се намират енеферците и как да ги намеря. Той обаче само странно се усмихна, поклати замислено глава и нищо на отговори. Не смеех да бъда натрапчив; все пак после, когато се намерихме в кръчмата (защото каретата пресипна, съвсем изгуби гласа си, така че по-нататъшното пътуване господин Клапауций трябваше да отложи за следващия ден), пред паница с йонна супа настроението на моя господар се поправи и като гледаше към двойките, който пъргаво танцуваха киберек под веселите звуци на оркестъра, стана по-интимен с мене, разказвайки ми тази история... Но може би, господине, ти се отегчаваш от моя разказ?

— Не, не — живо запротестира Турл. — Слушам внимателно.

— „Мой честни Добрица — каза ми господин Клапауций в онази кръчма, когато искри изскачаха от танцьорите, — знай, че взех твърде много присъре историята на нещастния Клапостол и разбрах, че съм

дължен да се впусна незабавно в търсene на онези крайно развити същества, чието необходимо съществуване той обоснова по чисто логичен и теоретичен начин. Главната трудност на начинанието обаче виждам в това, че всяка космична раса се смята за най-развита, така че с питане нищо не ще постигна; а пък да летя на късмет, е съвсем несигурно; както излезе от сметките ми, в Космоса има около 14 центигигахептатрилиона разумни същества, тъй че, както сам виждаш, за намиране на истинския адрес има известни пречки. Обмислях работата така и иначе, прерових библиотеките и старите книги, докато намерих едно съществено указание в труда на някой си Трупус Малигнус, който се проявил, като достигнал до същия извод както Клапостол, само че 300 хиляди години по-рано, но бил съвсем забравен. Както виждаш, няма нищо ново под никое от слънцата, дори Трупус свършва подобно на Хлориан... Но това е друг въпрос. И тъй, от онези разшифровани дрипи разбрах как трябва да се търсят енеферците. Малигнус доказваше, че трябва да се претърсят звездните рояци с цел да се открие това, което е невъзможно; а когато се намери нещо такова, съвсем сигурно е, че е именно там. Несъмнено това беше указание, на пръв поглед неясно, но с какво пък да просветля ума си? Веднага изчистих кораба и се впуснах в път. Ще премълча за онова, което изпитах по време на пътя; ще кажа само, че най-сетне забелязах във вихрушката от звезди една, която се различаваше от останалите по това, че беше квадратна. Ax! Какво сътресение беше! Та нали всяко дете знае, че звездите са длъжни да бъдат до една кръгли, а за каквато и да е ъгловатост, още повече правилно четириъгълна, не може и да се мисли! Веднага приближих кораба до тази звезда и забелязах нейната планета, която беше също четириъгълна, при това с халки по ъглите. Малко по-нататък кръжеше друга, вече съвсем обикновена, планета; насочих към тая планета и видях групи роботи, които чупеха кокалите на други; това не ме насърчи много да кацна. Затова се върнах към отхвърлената зад кърмата планета сандък и още веднъж основно я разтършувах с далекогледа. Какъв радостен трепет ме обхвана, когато на една от нейните огромни халки прочетох увеличения от лещите монограм с разкошно гравирани три букви — НВР!“

— О, небеса! — казах си. — Тук е!

Но макар че летях около нея до главозамайване, не можах да забележа върху пясъчните й равнини жива душа. Едва като се

приближих на 6 мили, различих струпването на черни точки, които в зрителното поле на супертелескопа се оказаха жителите на това небесно тяло. Бяха стотина; лежаха неподвижно как да е на пясъка и това мъртвило сериозно ме беспокоеше, но забелязах, че някои сладко се почесват, и този очевиден признак на съзнание ме убеди да кацна. Не можах да дочекам изстиването на каретата, както обикновено нажежена от въздушното триене; изскочих от нея, прескачайки по три стъпала, и се затичах към лежащите, като още отдалече виках:

— Извинете! Тук ли е най-висшата фаза на развитието?

Никой обаче не ми отговори, нещо повече — никой не ми обърна дори нищожно внимание. Изненадан от такава равнодушие, загубих смелост и се огледах внимателно наоколо. Блясъкът на квадратното стънце заливаше равнината. Тук-там от пясъка стърчаха някакви изпочупени колела, снопчета слама, хартии и други отпадъци, туземците се излежаваха сред тях кой как намери, този на гръб, онзи по корем, а някой от по-далече лежащите дори си беше вдигнал краката и отнемайкъде се целеше в зенита. Разгледах най-близкия. Той не беше робот, но не беше и човек или нещо подобно. Главата му бе доста пухкава, с румени бузи, обаче вместо очи имаше два малки дудука, а в ушите — тамян, слабо тлеещ, който го обгръщаше в облак благованен дим. Облечен беше в орхидейни панталони със сини лампази, обшити с парцали мръсно изписана хартия, а пък обут в нещо като плазове, в ръцете си държеше бандура, изпечена от глазиран меден сладкиш с вече начената дръжка, и при това тихо и съвсем равномерно хъркаше. Опитах да разчета драсканиците по хартийките, зашити в лампазите на панталоните, като си бърших сълзящите от дима на тамяна очи, но успях да разбера само някои; това бяха доста странны надписи като например: НР 7 — Брилянт — Планина, тежка седем центнера; НР 8 — драматична паста, изядено хълцане, чете морал с корема, тананика толкова по-високо, колкото е по-ниско, НР 10 — Голкондрина за джамборе, зряла — и други, какви — не помня вече. Когато пък, силно поразен от това, хванах една от хартийките, за да я изправя, в пясъка до самите крака на лежащия се образува вдълбнатина и тихо гласче попита оттам:

— Какво, време ли е?

— Кой се обажда? — извиках.

— Аз съм. Голкондрина... да започвам ли?

— Не, не трябва! — отговорих бързо и се отдалечих от това място.

Следващият туземец имаше глава във формата на камбана с 3 рога, десетина по-големи и по-малки ръце — при това две малки му масажираха стомаха — уши дълги и покрити с пера, шапка с малък пурпурен балкон, на който някой с някого се караше, изглежда, невидим, защото летяха само малки чинийки, чупейки се тук-там, имаше също и нещо като брилянтова възглавничка под гърба си. Този индивид, когато застанах под него, измъкна от главата си един рог, помириса го и с гримаса го захвърли, а през дупката си изсипа малко мръсен пясък. Непосредствено до него лежеше нещо, което взех за двойка близнаци; след това помислих, че са притиснати един до друг любовници, и дискретно исках да се отдалеча, но то не беше нито само една личност, нито две, а просто една и половина. Главата й беше съвсем обикновена, човешка, само че ушите й ежеминутно се отделяха от нея и летяха наоколо като пеперуди. Клепачите на тази личност бяха затворени, но затова пък многобройните брадавици по челото и бузите й, с мънички очички, ме гледаха с явна неприязнь. Това странно създание имаше широка, рицарска гръд с множество дупки, някак нескопосано провъртени — от тях стърчаха намокрени с малинов сок кълчища; крак — само един, но затова пък дебел, обут в сатенена обувка с филцови звънчета; до лакътя му се издигаше купчина от дръжки на круши и ябълки. Обхванат от все по-силно удивление, продължих по-нататък и се натъкнах на робот с човешка глава, който имаше в носа си малък самосвирач с рибки; друг лежеше в локва от ягодов конфитюр, трети имаше на гърба отворена клапа, през която се виждаха кристалните му вътрешности; там изпълняваха интересни сцени някакви курдисани джуджета; но това, което правеха, беше така неприлично, че аз се изчервих и отскочих от клапата като опарен. При този скок загубих равновесие и паднах, а когато станах, видях пред себе си нов жител на планетата: гол, той се чешеше със златно чесало по гърба и с наслада се протягаше, макар че беше без глава. Поставена удобно, с шия в пясъка, тя броеше с език зъбите си в широко зиналата уста. Имаше медно чело с бяла шарка на края, в едното ухо — обица, а в другото — клечка; на клечката беше написано с печатни букви: може. Сам не знам защо, дръпнах тази клечка — след нея на ухото на тази гола личност се появи нишка от кристална захар и визитна картичка с

надпис: по-нататък. И тъй дърпах, докато нишката се свърши — в края се люлееше малка хартийка, също с написани думи: интересно, какво? Махай се!

Всичко това, взето заедно, ми отне здравия смисъл и разума, а също и дар-словото. Когато най-после се опомних, тръгнах по-нататък, търсейки някого, който би ми се сторил склонен да отговори, макар и на един въпрос. Стори ми се, че съм намерил такъв в лицето на малкия шишко, който седеше с гръб към мен, зает с нещо, което държеше на коленете си. Имаше само една глава, две уши, две ръце и тъй като го заобиколих отляво, започнах:

— Извинете, нали не се лъжа, че вие бяхте така любезни да достигнете най-висшата фаза на раз...

Думите обаче ми замръзнаха на устата. Седящият дори не трепна, не изглеждаше да е чул нещо от това, което казах. Трябва да призная, че беше много зает, защото държеше на колене собственото си лице, отделено от останалата глава, и едва забележимо въздишайки, бъркаше с пръст в носа си. Призля ми. Скоро обаче моето удивление премина в любопитство, а то пък в жажда на всяка цена да разбера какво всъщност става на тази планета, затова започнах да тичам между лежащите, като им говорех високо и кресливо, питах, заплашвах, молех, увещавах, дотягах с молби, а когато това не даде никакъв резултат, дръпнах за ръката този, който си бъркаше в носа, но отскочих с неописуем ужас, защото тя ми остана в ръцете; той обаче, без да ми обръща внимание, поразрови отстрани в пясъка и измъкна оттам друга ръка, подобна, но с лакирани в портокалов цвят нокти, духна и я прикрепи към рамото си, където тя веднага зарасна. Тогава любопитно се наведох над ръката, която му откъснах, но тя ме чукна с пръст по носа. В това време слънцето се беше скрило зад хоризонта, ветрецът беше утихнал, жителите на Енеферия се чешеха кротко, хълцаха, решеха се и явно се готвеха за сън; един си изтупваше брилянтовия пухен юрган, друг нареждаше систематично до себе си носа, ушите, краката; смрачаваше се, така че, като се посуетих още малко, с въздишка забелязах, че също се готвя за спане. Изрових си в пясъка широка дупка и въздишайки, легнах в нея, за да гледам в тъмносиньото небе, напръскано със звезди. Размишлявах какво да правя по-нататък и си рекох:

— Така е! Всичко доказва, че наистина намерих планетата, предвидена от Трупус Малингус и Хлориан Теорици Клапостол, най-висшата цивилизация на всемира, която се състои от стотина особи, нито роботи, нито хора, лежащи всред смет и отпадъци на брилянтни възглавници, под диамантени юргани, в пустинята, незаети с нищо друго освен с чесане и ресане. В това трябва да се крие някаква ужасна тайна и кой знае още какво — не ще мигна, докато не я открия!!!

И си мислех по-нататък:

„Страшна трябва да е загадката, която покрива всичко на тази квадратна планета, с квадратно слънце, безсрамни джуджета във вътрешностите и кристална захар в ухото! Винаги съм си мислел, че щом като аз — съвсем обикновен робот, се занимавам с наука и просвета, какво ли учене пада сред по-развитите; да не говорим пък за най-съвършените! Струва ми е, че с разговори, а особено пък с мен, нямат желание да се занимават. Необходимо е на всяка цена да ги накарам да проговорят, но как? Изглежда, трябва да им вляза под кожата, така да им отровя живота, така да им дотегна с молби, че да не могат повече да ме търпят! Наистина в това има известен рисък, защото, ако се разгневят, могат да ме унищожат по-лесно, отколкото аз — бълха. Но трудно е да се допусне, че ще прибегнат до подобна бруталност, а такава жажда за познание ми гори душата! Все едно! Ще опитам!“

Като размислих, аз скочих на крака и започнах да крещя до небесата, да се премятам през глава, да подскачам и да ритам лежащите наблизо, да им сипвам пясък в очите, да танцувам, да рева, докато съвсем пресипнах; накрая седнах, направих няколко гимнастически упражнения и отново се хвърлих между тях като побеснял бивол. Те се обръщаха гърбом към мен, побутнаха ми за ритане брилянтовите възглавнички или юрганчета, а когато направих петстотното си премътене, в размътената ми глава проблесна:

„Наистина как би се удивил сърдечният ми приятел, ако можеше да погледне в този миг с какво се занимавам на планетата, достигнала най-висшата фаза на космическо развитие!“ Това обаче никак не ми пречеше в по-нататъшните крясканици и тропаници. Защото чух как тихо си шепнеха:

— Колега!...

— Е, какво?

- Чувате ли какво става?
- Какво да слушам?
- Преди малко едва не ми разби главата!
- Сложи си друга.
- Но той не ни оставя да спим.
- Какво?
- Казвам, че не ни оставя да спим...
- Изглежда, от любопитство — допълни трети шепнещ кон.
- Вече го прави ужасно.
- Е, как, да му сторим ли нещо лошо, или нека продължи да ни мъчи?
- Но какво?
- Отгде да знам? Да му променим характера, а?
- Някак не е хубаво.
- А защо е тъй упорит? Чуваш ли — как вие?
- Чакай, аз ей сега...

Пошепнаха си нещо, докато продължавах да вия, да пъшкам и подскачам, концентрирайки усилията си в областта, от която се чу шепотът. Тъкмо застанах с глава върху корема на един от тях, когато ме обхвана мракът на нещо черно; тъмнината притъпи сетивата ми, но продължи — така ми се стори, когато се свестих, — едва част от секундата. Всички кости ме боляха от подскочанията и приклекванията, но вече не бях на планетата. Седях, неспособен да мръдна ни ръка, ни крак, в главния салон на моя кораб, придържан от истинска планина от буркани с конфитюр, марципанови мечета, латерни с брилянтни звънчета, талери, дукати, златни обици, гривни и скъпоценности, които изльчваха такъв блясък, че трябваше да си затворя очите. Когато с най-голямо усилие се измъкнах изпод тази планина от драгоценности, съзрях през прозореца звезден пейзаж и в него нито следа от квадратното слънце; измерванията също доказваха, че би трявало да летя 6000 години с пълна скорост, за да се върна в тази област. Тъй като се отърваха от мен енеферците, когато им показах кой съм; разбрах, че дори и да се върна — нищо не ще постигна, защото, какво по-лесно за тях от това, да ме експедират, отново хиперспециално и подпространствено там, където зимуват раците, реших да подхвани работата по съвсем друг начин, мой честни

„Добрицо“... — с тези слова завърши, своята история знаменитият конструктор Клапауций, милостиви господине...

— И нищо повече ли не каза? Не може да бъде! — възклика Турл.

— О! Каза! Каза, благодетелю мой, и оттам именно дойде моята трагедия! — отговори тежко пребитият робот. — Когато го попитах какво смята да прави, той се наведе към мен и рече:

„Отначало задачата ми се струваше безнадеждна. Но все пак намерих начин. Ти, мой отшелнико, като прост, необразован робот, няма да разбереш тайните на заобикалящите ни неща, затова да ги оставим настрана; всъщност работата е твърде проста: трябва да се построи всичко, което съществува. Програмирано както трябва, то ще ти измоделира най-висшата фаза на развитие... и по този начин ще може да я питаш за резултатите от крайните отговори!“

„Но как може да се построи такова устройство? — попитах аз. — И каква е гаранцията, господин Клапауций, че то няма да ни прати по дяволите след първия въпрос чрез този хиперсуперначин, какъвто са се осмелили да приложат спрямо теб енеферците!“

„Е, това са вече вицове — отговори той, — разчитай на мен; аз ще питам за тайната на енеферците, а ти — как най-добре да въпълтиш в дела вроденото си отвращение към всякакво зло, благородни Добрицо!“

Не е необходимо да обяснявам, господине, че ме обхвана необикновена радост, затова незабавно се залових да асистирам на, Клапауций при строежа на съоръжението. Okaza се, че господин Клапауций го издигаше съобразно плановете на трагично загиналия Хлориан Теорици Клапостол, това беше прословутият Боготрон от неговия замисъл, устройство, което може да сътвори всичко в радиуса на целия Космос; недоволен от това име, господин Клапауций не се изморяваше да измисля за него други, все по-изискани, наричайки тази грамада ту Всесилница, ту Ултиматор Омнигенеричен, ту пък Онтогелня; но стига за имената, достатъчно е, че за година и 6 дни беше издигната онази страхотна апаратура, която за икономия преместихме в пустата вътрешност на Рапундра, великата Луна на Несретниците, и наистина мравката е по-малко изгубена във вътрешността на Трансатлантика, отколкото ние сред тези медни пропasti, есхатологични трансформатори, агиопневматични

перфектори и изправители на злото; трябва да призная, че телените ми косми настръхнаха, ставите ми засъхнаха и зъбите ми затракаха, когато господин Клапауций ме постави пред последния пулт и ме изостави сам с онази машина, съвсем бездънна, а той отиде някъде. Разпалените по върховете сигнални светлини изглеждаха като звезди, навсякъде блестяха страшни надписи: ВНИМАНИЕ! ВИСОКА ТРАНСЦЕНДЕНЦИЯ! — логичните и семантичните потенциали достигаха зад стъклата на циферблатите милионни нули, а под краката ми се преливаха тихо океаните на тази надчовешка и надроботска мъдрост, която, омагьосана от парсеки, бобини и магнитни хектари, съществуваше пред мен, под мен, над мен, обкръжавайки ме от всички страни, така че се почувствувах съвсем нищожен с моята позорна глупост. Но като се посъзвех и призовах мислено на помощ цялата си любов към Доброто и пламенната си страст към Правдата, отворих втвърдените си устни и зададох с треперещ глас първия въпрос: „Кой си?“

Тогава лек топъл дъх премина с металическа тръпка през стъкленото помещение и глас, привидно тих, но толкова могъщ, че ме прониза от край до край, проговори:

Ego sum Ens Omnipotens, Omnisapiens in Spiritu Intellectornico Navigans, luce cybernetica in saecula saeculorum litteris opera omnia cognoscens et caetera, et caetera.

Разговорът трябваше да се води на латински, аз обаче за удобство ще си го преведа, както мога, любезни господине, на по-разговорен език. Моят страх се увеличи още повече, щом чух гласа на машината, която ми се представи, така че току-що върналият се Клапауций, който намали трансценденцията и регулира всесилието до една стомилиардна, направи възможно продължаването на разговора; тогава предложих да поискаме от ултиматора да отговори на въпросите относно най-висшата фаза на развитие и нейните страшни тайни. Клапауций обаче каза, че не трябва да постъпваме така; иска от Онтогелята да моделира в своите сребърни и кристални бездни индивид, родом от квадратната планета, като същевременно го склони към приказливост — и едва тогава работата започна истински.

Понеже не мога — срам ме е, като си спомня — да преодолея заекването, което ме обхвана от смущение, Клапауций зае моето място на последния пулт и започна:

„Кой си?“

„Колко пъти трябва да отговарям на един и същи въпрос?“ — ядоса се машината.

„Интересува ме човек ли си или робот“ — поясни Клапауций.

„А каква е според теб разликата?“ — чу се гласът на машината.

„Ако смяташ да отговаряш с въпроси на въпросите, разговорът няма да свърши скоро — заплаши я Клапауций. — Много добре знаеш какво имам предвид! Думай!“

Изплаших се още повече от смелия тон на конструктора, но може би той имаше право, защото машината рече:

„Понякога хората строят роботи, понякога роботите — хора; все едно е дали се мисли с метал или с белтъчно желе. Мога да приемам различни размери, форми и фигури; по-точно казано, така беше, защото сега никой от нас не се занимава вече с такива дреболии.“

„Така ли? — рече Клапауций. — А защо само лежите и нищо не правите?“

„А какво да правим?“ — отговори машината, а Клапауций, като въздържа гнева си, каза:

„Това не знам. Ние в по-нисшата фаза на развитие правим маса неща“.

„Ние също ги правехме някога“.

„А сега вече не?“

„Не“.

„Защо?“

Тук моделираният не искаше веднага да отговори, твърдейки, че е преживял вече 6 милиона подобни разпити, от които и за него, и за питащите нищо не излязло, но като додаде малко трансценденция и превъртя ръчките, Клапауций го принуди да отговаря.

„Преди милиард години сме били обикновена цивилизация — каза гласът. — Вярвали сме тогава в киберангели, в мистичната обратна връзка на всяко същество с великия програмист и други подобни.

По-късно обаче се появили скептици, емпирици и акциденталисти, които за девет века дошли до извода, че никого няма и всичко е възможно, но не поради някакви висши причини, а просто така — от само себе си.“

„Т.е. как така: от само себе си?“ — осмелих се да вмъкна учуден.

„Както знаеш, има гърбави роботи — отговори гласът от машината. — Теб те измъчва гърбицата и това, че си изкривен, и ти вярваш, че си такъв, понеже в такава форма те е искал предвечният конструктор и планът на твоето изкривяване е изпълвал небесната мъглявина на неговите замисли още преди сътворението на света, лесно е да се примериш с такова състояние. Но ако ти кажат, че то е всъщност резултат на подхълъзване на чифт атоми, които не са подскочили на истинските си места, какво друго ти остава, освен да виеш нощно време?“

„Как така нищо друго не ми остава! — извиках аз доверчиво. — Гърбицата може да се изправи, изкривеното да се оправи, нужно е само голямо знание!“

„Известно ми е! — каза унило машината. — Всъщност така им се струва само на простаците!“

„А не е ли тъй?“ — удивихме се заедно с Клапауций.

„Когато се стигне до изправяне на гърбиците — каза машината, — шансовете са вече съвсем безнадеждни! Може не само гърбици да се изправят, но и разум да се присажда, слънцата да се правят квадратни, на планетите да се правят крака, да се произвеждат синтетични съди, далеч по-сладки от истинските; това започва невинно от чукане на ремъци, а свършва със строеж на всесилнички и всесилници! Пустинята на нашата планета не е пустиня, а супербоготрон, милион пъти по-мощен от този примитивен сандък, който сте построили; създали са го нашите прадеди, защото всичко друго им се струвало прекалено лесно и искали от пяська да ръководят мислите; постъпили така от мегаломания, съвсем ненужно, защото когато можеш да правиш всичко, вече абсолютно нищо не може да се прибави към него; разбирате ли това, о, слаборазвити?!“

„Да, да! — каза Клапауций, докато аз треперех. — Защо обаче, вместо да се заемете с животворна дейност, лежите, чешайки се, в този гениален пяськ?“

„Понеже всесилието е най-всесилно само тогава, когато абсолютно нищо не прави! — отговори машината. — На върха може да се изкачиш, но всички пътища от върха водят надолу! Въпреки станалото, ние сме съвсем порядъчни личности. Защо би трябало да правим каквото и да е? Още прародителите ни — ей тъй, за да пробват боготрона, направили слънцето ни квадратно, а планетата —

скриноподобна, превръщайки най-високите ѝ планини в редица от монограми. Не по-зле могат да се направят звездите решетъчни, едната им половина да се изгаси, другата — да се разпали, да се конструират същества, населени от други; по-малки същества, така че мислите на великите да изглеждат като танци на джуджетата, или да бъдеш на милион места едновременно, или пък да се преместят галактиките така, че да образуват приятна за окото гледка, но все пак кажи ми, моля ти се, защо всъщност трябва да се заемем с която и да е от тези задачи? Какво в Космоса ще се подобри, ако звездите станат триъгълни или пръстеновидни?“

„Говориш безсмислици! — обиди се жестоко Клапауций, докато аз треперех все по-силно. — Щом сте равни на боговете, ваш дълг е да ликвидирате всички мъки, грижи, нещастия, които измъчват себеподобните ви, а трябва да започнете в краен случай от вашите съседи, които, както сам видях, непрекъснато си разбиват, главите! Как смеете, вместо веднага да се заемете с това, да лежите в мръсотията, да си бъркате в носа и да пъхате кристална захар в ушите на честните пътници, който търсят мъдростта?!“

„Не проумявам защо тъкмо тая захар така те нервира — рече машината. — Но както и да е, доколкото разбирам, ти искаш да ощастливяваме всеки, който ни попадне. С този въпрос се занимавахме основно преди 15 века. Той се дели на фелицитология, внезапна или ненадейна и бавна или еволюционна. Еволюционната се състои в това — ѝ пръстта да не си мръдващ съгласно убеждението, че всяка цивилизация, така или иначе, полека-лека сама ще се оправи; може по бърз начин да се осъществи с добро или насила. Ощастливяването насила, както показват изчисленията, докарва от 100 до 800 пъти повече нещастия, отколкото въздържането от всякаква активност. С добро да се ощастливява също не може, защото — колкото и чудно да изглежда — резултатите са същите, независимо дали се използува Супербоготронна или Пъкления Сатанатор, наричан също Геенница. Сигурно си чувал за така наречената Мъглявина на Рака.“

„Разбира се — отговори Клапауций. — Тя е остатък от обвивката на супернова звезда, която някога е избухнала...“

„Хайде де — каза гласът. — Чак пък супернова звезда! Драги мой, там имаше средно развита планета и като такава беше обливана с немалко количество сълзи и кръв. Пуснахме върху нея една сутрин 80

млн. изпълнителки на желания, но не успяхме да се отдалечим и на една светлинна седмица, когато тя се разлетя на пух и прах и парчетата ѝ продължават да летят до ден-днешен! Така се случи и с планетата на Хоминасите... трябва ли да ти разказвам за нея?“

„Не е необходимо! — промърмори Клапауций. — Не вярвам, че не е възможно да се ощастливиш по обмислен и прозорлив начин!“

„Не вярваш ли? Какво мога да направя? Опитвали сме 64 513 пъти. Косите се изправят още на всичките притежавани от мен глави, като си припомня резултатите. Вярвай ми, че не си скъпяхме труда за доброто на другите! Построихме специална апаратура за спектроскопия на мечтите от разстояние, но все пак разбиращ, надявам се, че ако на някаква планета бушува религиозна война и всяка от страните мечтае да изколи другата, не виждахме нашата задача в изпълнението на такива желания! Стремежът беше да се ощастливиш, без да се нарушават идеите на висшето добро. Но това не стига, понеже большинството космически цивилизации криеха в гъбините на духа си желания, които не смееха, явно да признаят, така че отново се натъкваме на дилемата: дали да им се помога в това, което вършат поради остатъците от срам и благоприлиchie, или пък на скритите блянове? Да вземем поне два примера: деменцитите и аменцитите. Първите, в стадий на почтено средновековие, изгаряха живи съюзяващите се с дявола развратници и най-вече развратнички, първо, поради това, че им завиждаха за удоволствията, получени с помощта на сатаната, и второ — че измъчването в ореола на справедливостта им доставяше необикновена наслада. Аменцитите пък не вярваха в нищо освен в собственото си тяло и чрез машини му досаждаха, макар и с известна сдържаност, наричайки това занимание развлечение; те имаха стъклени кутии, в които напъхваха различни насилия, убийства, пожари, като увеличаваха апетита си чрез гледане. Пуснахме върху планетите им дъжд от приспособления, които бяха създадени да задоволяват желанията без вреда за никого, чрез създавана в тях изкуствена действителност; след което деменцитите в продължение на 6, а аменцитите — на 5 седмици се възхищаваха до смърт, високо крещейки от усещаното удоволствие! От такива ли методи се интересуваш, недоразвито същество?“

„Ти си или глупак, или изверг! — изръмжа Клапауций, докато аз почти губех съзнание. — Как смееш да се хвалиш с такива гнусни

дела?“

„Не се хваля с тях, а само ги разказвам — отговори спокойно гласът. — Опитвахме все пак последователно всички начини. Изсипвахме върху планетите дъжд от богатства, потопи от ситост и излишък, парализирахме всички усилия и работа; давахме добри съвети, в замяна на което откриваха огън по нашите компотиери, т.е. — летящи чинии. Не, Наистина най-напред би трябвало да се обработи духът на тези, които възнамеряваме да ощастливим...“

„Нима можете да направите и това!“

„Разбира се, че можем! Ето да вземем например нашите съседи, населяващи земеподобната, или земевидна планета, Антропаните! Те се занимават главно с мъчителни неща, и то поради страх от ада, който според тях е извън битието и очаква грешниците със своята изпълнена с вечен огън паст; като следват благословените кимбрабелианси, райския Ламоудас и като се пазят от гнусанцията с нейните гнусанти, антропанските младежи стават постепенно по-енергични, по-добри, по-благородни, отколкото са били техните осморъки прадеди. Действително антропаните воюват с байораните за примата на Дус над Мус, респективно Мус над Дус (това са противоположни схващания), но забележи, в тези войни загива само част от тях, докато ти би искал да им изтръгна от главите ѝлата вяра в тъжните и мъчителни неща и всичко останало, за да ги подгответ за рационално ощастливяване. Но по този начин бихме извършили психическо престъпление, защото новите същества няма да бъдат нито байорани, нито антропани; не разбиращ ли това?“

„Знанието трябва да замести предразсъдъка!“ — каза твърдо Клапауций.

„Много ясно! Но помисли си, там живеят около седем милиона покаяни, които понякога са прекарвали целия си живот в изнасилване на собствената си природа, за да спасят по този начин близкните си от покварата; когато им разясня за няколко минути, и то по начин, който ще ги лиши от всякакви илюзии, че всичките им усилия са били напразни и че са погубили живота си в безполезни занимания? Това няма ли да бъде жестоко? Знанието трябва да замести предразсъдъка, но затова е необходимо време. Да вземем например гърбавия, за когото говорехме. Живее си в сладка тъмнина, вярвайки, че гърбът му играе в сътворението едва ли не космическа роля. Когато му обясниш, че е

продукт на атомна грешка, ще го направиш нещастен. Би трябало веднага да му изправиш гърбицата.“

„Разбира се, че трябва!“ — измърмори Клапауций.

„Ха! И това ми било правилно. лично моят дядо изправил веднъж с един замах триста гърбави. И как страда после!“

„Зашо?“ — не можах да се въздържа аз.

„Зашо ли? Сто и дванадесет веднага били изпържени в масло, понеже ненадейното им оздравяване било изтълкувано като доказателство за тайни връзки с дявола; тридесет от останалите били взети във войската и загинали в битките, избивайки се взаимно под различни знамена, седемдесет веднага се напили от радост, така че умрели, останалите пък загинали от любовно изтощение, защото моят дядо ги изключително хубави), пък и от много други безпътства, на които сега твърде стремително се отдали, така че за две години всички до един влезли в гроба. Единственото изключение... ах! Защо ли да говоря!“

„Говори де; щом си започнал!“ — извика силно развълнуван моят майстор — господин Клапауций:

„Щом толкова искаш... добре. Останали само двама. Единият от тях попаднал пред очите на дядо ми и го молил на колене да му върне гърбицата, понеже като сакат си живеел нелошо от подаянията, а сега трябало да работи, с което не бил свикнал. Казвал, че бил свикнал с гърбицата си и сега, влизайки някъде, болезнено си удрял главата в рамките на вратите.“

„А другият?“ — запита Клапауций.

„Той бил принц, лишен от наследство поради недъга си; след промяната му неговата мащеха, която искала да бъде коронован синът ѝ, го отровила...“

„Добре де... Но нали можете да правите чудеса...“ — каза с отчаяние в гласа Клапауций.

„Ощастиливането с помощта на чудеса е един от най-рискованите методи, които зная — отговори сурово гласът на машината. — Кого да променяме с чудеса? Отделните личности? От прекалената хубост се късат семейните вериги, прекаленият разум води до самотност, а богатството до лудост. Не, не! Личностите не могат да бъдат ощастиливани, а обществата — не бива; всяко е длъжно да се движи по собствен път; изкачвайки се по естествен начин

на етажите на развитието, като единствено на себе си дължи и доброто, и лошото. Ние от най-висшата фаза няма какво да правим в Космоса; не създаваме други космоси, защото, ще си позволя да отбележа, не е прилично. За какво да ги създаваме? За собствено възвеличаване? Би било отвратително. Или заради създадените? Но тях още ги няма, така че какво може да се направи за тези; които не съществуват? Може да се прави каквото и да е, дотогава, докато още не може да се прави всичко. След това трябва да си стоиш кротко... А сега ме оставете на мира!“

„Как така! Няма ли никакви средства, та поне малко да се поправи, да се подобри положението? Обърни внимание на страдащите! Ало!“ — надвиквахме се с Клапауций пред последния пулт.

Машината се прозя и рече:

„Какъв смисъл има да разговарям с вас? Не беше ли по-правилно нашето поведение на планетата? Винаги едно и също! Добре де! Ето ви препис от едно още неизползвано средство, обаче предупреждавам, пазете се от последиците! А сега правете каквото искате. Спокойствието е единственото нещо, което ни интересува. Махайте се с боготрона си...“

Машината замъркна, а ние стояхме пред застиващите съзвездия на нейните светлини при Пулта, на който лежеше картичка с горе-долу такъв текст:

АЛТРУИЗИН — психотрансмисионен препарат, предназначен за всички белтъчини. Предизвиква разпространение на всякакви чувства, емоции и усещания у този, който непосредствено ги преживява, към другите, намиращи се на разстояние не по-голямо от 500 лакта. Създаден върху телепатичен принцип, не гарантира предаването на каквото и да е мисли. На роботи и растения не действува. Интензивността на усещанията на преживяващия индивид като предавател се повишава благодарение вторичната ретрансмисия на приемателите ѝ е толкова по-голяма, колкото повече са приемателите. Съгласно концепцията на откривателя АЛТРУИЗИНЪТ ще въведе във всяко общество дух на братство, съгласие и симпатия, понеже съседите на щастливата личност ще бъдат също щастливи, и то толкова повече, колкото по-щастлива е самата тя, затова ще желаят на такъв индивид още повече щастие отначало поради собствен интерес, а после и с цялата си душа. Когато пък някой страда, веднага ще му се притекат на

помощ, за да могат да избавят и себе си от индуцираното страдание. Зидове, стени, плетове и други прегради не намаляват алtruистичното въздействие. Препаратът е разтворим във вода; може да се сложи във водопроводната мрежа, реките, кладенците и пр. Няма нито вкус, нито мирис; един милимикrogram е достатъчен за сто хиляди индивида. За последици, противоположни на тезите на откривателя, не се поема никаква отговорност. За представителя на най-вис. фаз. на разв. — Ултимативна Всесилница.

Клапауций започна да мърмори, че Алtruизинът ще намери приложение само сред хората, а роботите както са, така и ще си останат сред житейските нещастия, осмелих се обаче да му се скарам, подчертавайки общността на всички разумни създания и необходимостта да им се помога. Стигнахме до обсъждане на практическите въпроси. Ясно бе, че акцията за ощастливяване трябва да започне незабавно. Клапауций веднага възложи на малкия подсъстав на Онтогелнята да произведе съответното количество препарат, а пък аз, като се посъветвах със знаменития конструктор, реших да се отправя към земеподобната планета, населена с човекоподобни същества, която се намираше едва на четири дни път. Желаех да бъда анонимен благодетел, затова установихме, че ще бъде най-разумно да се преобразя в човек; както знаете, това е твърде трудно, но геният на конструктора и тук победи всички пречки. Тръгнах с два куфара, единият пълен с четиридесет килограма от белия прах алtruизин, а другият — с тоалетни принадлежности, пижама, бельо, запасни бузи, коси, очи, езици и пр. Самият аз пътувах във вид на добре сложен младеж, с малки мустачки и перчем. Клапауций се съмняваше дали да се използува алtruизинът веднага в широк мащаб и аз, макар да не споделях неговите възражения, се съгласих да извърша след пристигането си на Геония (така се наричаше планетата) пробен експеримент. Просто не ме сдържаше до момента, в който ще започна великата сеитба на всеобщо братство и задружност, затова, без да се бавя, след сърдечно сбогуване с Клапауций тръгнах на път.

За да проведа опит след пристигането си там, отседнах в малко селище в гостилницата на един немлад, твърде мрачен кръчмар и започнах дейността си така сръчно, че успях да изсипя шепа прах в кладенеца още докато ми пренасяха багажа от бричката в стаята. На

двора цареше бъркотия, кухненските прислужнички тичаха с ведра гореща вода, господарят гневно ги караше да бързат, в този миг затропаха копита и от бричката изскочи възрастен индивид с лекарска чанта в ръка; втурна се обаче не към дома, а към обора, откъдето от време на време долиташе глух рев. Както разбрах от прислужничката, раждаше геонското животно, наречено крава — собственост на господаря. Това ме обезпокои, защото, честно казано, изобщо не бях помислил за животните; но вече нищо не можех да направя, затова се прибрах в стаята, откъдето да наблюдавам хода на събитията. Не се наложи да чакам дълго. Чух дрънченето на веригата от кладенеца — момичетата отново носеха вода — и само след миг се разнесе поредният рев на кравата, на който пригласяха други; веднага след това ветеринарят, крещейки, излетя от обора, като се държеше за корема, зад него пък тичаха кухненските прислужнички, а на самия край — кръчмарят; всички, участвуващи в родилните мъки на кравата, бягаха със силен плач на всички страни, за да се върнат отново, когато на известно разстояние болките ги напуштаха. Така те подновяваха неколократно своя щурм на обора и всеки път изтичваха обратно презглава, в родилни мъки; слisan от тази неочеквана насока на събитията, разбрах, че експериментът трябва да се проведе в града, където няма животни... Веднага събрах багажа си и поисках сметката. Но в целия дом всички така страдаха от появяващото се на бял свят теленце, че нямаше дори с кого да се поговори; поисках да тръгна сам, но кочияшът и неговите кранти бяха също обхванати от родилните мъки, затова реших да отида пеш до близкия град. Но когато минах по мостчето през реката, нещастието пожела от ръката ми да се изпълзне дръжката на куфарчето, то се чукна в моста и всичкият прах за един миг се изсипа в реката. Замрях, втрещен, гледайки как бързото течение разтваря четиридесетте килограма АЛТРУИЗИН — но вече нищо не можеше да се направи, заровете бяха хвърлени: именно реката снабдяваше града с вода за пие.

Вървях чак до вечерта; когато достигнах града, той вече беше осветен, а улиците му шумни, пълни с минувачи. Намерих си малък хотел, в който зачаках първите симптоми от действието на препарата, но нищо не се забелязваше. Легнах да си почина, уморен от дългото ходене. В полунощ се сепнах от пронизителни викове. Скочих от леглото. В стаята беше светло от пламъците, които погълъщаха

отсрещната къща; изтичах на улицата, но още от прага се спънах в труп, още съвсем топъл. Малко по-нататък шестима бандити държаха здраво някакъв старец, който викаше за помощ, и му вадеха с клещи зъб след зъб, докато най-сетне хорален вик на облекчение възвести, че е махнат онзи болезнен корен, който ги е измъчвал вследствие на трансмисията; като зарязаха беззъбия и полужив старец, те се отдалечиха значително успокоени.

Но не крясъците на този нещастник ме бяха събудили; причина беше инцидентът, който се случил в пивницата отсреща: там някакъв пиян осел халосал другаря си по главата, но в същия миг почувствуval неговата болка и разярен от това, започнал да го налага все по-силно, останалите гуляйджии пък, които също почувствуvalи болка, скочили да го бият; кръгът от всеобщи страдания така се разширил, че половината от гостите на място хотел, вдигнати от сън, докопали бастуни, метли, тояги, втурнали се по пижами на мястото на боя и се сплели в едно кълбо сред изпотрошени мебели и съдове, докато някаква катурната лампа предизвикала пожар. Отдалечих се колкото можех по-бързо от това място сред звъна на камбаните, воя на пожарната команда и на недоубитите от побоя, но няколко улици по-нататък попаднах на тълпа, която се бълскаше около неголяма бяла къща всред розови храсти. Както се оказа, в нея се намирала току-що встъпила в брак млада двойка. Бълсканицата беше невероятна, виждаха се военни мундири, духовни раса и дори лицейна младеж; онези, които бяха най-близо до прозорците, си завираха в тях главите, другите им се катереха по гърбовете, викайки: „Е! Хайде де! Какво се туткате! Докога ще ви чакам?! Почвайте по-бързо!“ — и пр. Някакво старче, което не можеше да си пробие път, молеше със сълзи на очи околните да го пуснат напред, защото отдалеч поради слабост на мозъка няма нищо да усети; но никой не обръщаше внимание на смирените му молби — едни тихо полууприпадаха от наслада, други охкаха от голямото удоволствие, а по-неопитните подсмърчаха. Семейството на младоженците искаше веднага да разгони тълпата нахалници, но веднъж увлечено от хаоса на общата вакханалия, се присъедини само към грубиянския хор, който допингираше влюбените, при това тъжното зрелище оглавяваше самият прадядо на младоженеца, като упорито щурмуваше с креслото си на колелца вратата на спалнята. Дълбоко отвратен от цялата сцена, се обрнах и се

отправих към хотела, като по пътя се натъкнах на групи, които се биеха или участвуваха в някое блудство; всичко това обаче беше нищо в сравнение със сцените, които се разиграваха в хотела. Още отдалеч забелязах, че гостите скачаха по пижами през прозорците върху паважа на улицата, изпочупвайки краката си, няколко души се бяха покатерили на покрива, а в средата съдържателят, жена му, камериерките и портиерите се мятаха и крещяха като полудели от страх, криеха се в гардеробите или под леглата — и всичко това, защото в избата котката гонеше мишки.

Започнах да разбирам колко необмислена беше постъпката ми; на разъмване алtruизинът действуваше вече с такава сила, че когато някого засърбеше носът, цялата околност в радиус една миля отговаряше с гръмотевични кихавични залпове, лекарите и болногледачките пък бягаха от невралгично страдащите като от чума; наоколо несмело се въртяха само няколко пребледнели, охкащи от необикновена наслада мазохисти. Имаше много неверници, които ритаха и биеха близкните си само за да се убедят, че тази чудновата трансмисия на чувствата, за която всички говорят, е истина; малтретираните на свой ред не им оставаха длъжни и глухият плясък на ударите изпълваше целия град. Сутринта, когато в безкрайно удивление се мъкнех по улиците, срещнах голяма, обляна в сълзи тълпа, която хвърляше камъни по забулена в черно бабичка ѝ я гонеше през площада. Okaza се, че това била вдовицата на един почитан обущар, който умрял предния ден и рано сутринта бил погребан; страданията на опечалената вдовица така омръзнали на съседите и съседите на съседите, че те, не можейки да я успокоят, я изгонили от града. При тази гледка ужасна мъка сви сърцето ми и аз веднага се върнах към хотела, но и там вече бушуваше пожар. Готовачката, като приготвяла супата, си изгорила пръста, вследствие на което някакъв ротмистър, който на последния етаж си чистел оръжието, натиснал, без да иска, спусъка, убивайки на място една жена с четири деца; отчаянието му споделили всички, които още не били закарани в болницата поради загуба на съзнание или счупване на крайници, а някакъв доброжелател, желайки да съкрати всеобщите страдания, от които и сам едва не загинал, заливал, когото му падне, с нафта и в състояние на умопомрачение го подпалвал. Избягах от пожара почти полулял и търсех вече поне една, макар и в общи черти, макар горе-

долу ощастливена личност, но срещнах единствено остатъци от тълпата, връщаща се от онази сватбена нощ.

Коментираха случилото се, при което за тези безсрамници всичко беше не такова, каквото според тях трябало да бъде; всеки от тези бивши сълюбовници държеше дебела тояга, за да отпъжда страдащите от пътя си; помислих, че сърцето ми ще се пръсне от жал и срамно продължих да търся поне един човек, който би намалил моите терзания; като разпитвах минувачите, научих къде живее известен славен мислител, който проповядва максимите на братство и толерантност; тръгнах нататък, сигурен, че ще заваря дома му заобиколен от многобройно граждансество. Къде ти! Само няколко котки тихо мяукаха пред вратата, възползвани от аурата на доброжелателство, която разпространяваше мъдрецът; благодарение на нея преследващите ги кучета стояха на известно разстояние, като нервно се облизваха; а никакъв сакат, който тичаше с все сила, ме задмина с кряськ: „Зайчарникът е вече отворен! Отворен!“ Останах в мрачната несигурност на догадките, мислейки за начина, по който събитията от зайчарника могат да повлияят полезно на неговите усещания.

Както си стоях, до мен се приближиха двама души. Единият ме гледаше внимателно в очите и изведнъж ме халоса с всичка сила по мутрата, аз се вцепених от изумление, но нито се хванах за лицето, нито дори изохках; а трябваше да помисля за това, защото двамата бяха от тайната полиция, и като ме демаскираха, веднага ме оковаха във вериги и ме повлякоха към затвора. Там си признах цялата вина. Разчитах, че ще вземат под внимание благородните ми подбуди, макар че половината град гореше; оказа се обаче, че те затова отначало само леко ме цапнаха с клещите, за да се убедят, че няма да ме заболи, и като разбраха, че нищо ми няма, вкупом се втурнаха да мачкат и късат винтовете, да тъпчат, ритат и чупят фибрите на моето измъчено същество. Не бих могъл да изброя мъките, които понесох за добросъвестното си желание да ги ощастлиявам; стига и това, че с остатъците ми най-накрая натъпкаха едно оръдие и ги изстреляха в Космоса, а той както винаги беше тих и тъмен. Летейки, обгръщащи от все по-голяма височина с очукан взор това, което ставаше в резултат на алtruизина. Видях какво става сред горските птици, монасите, козите, рицарите, селяните и жените им, девиците и матроните и от тези

гледки последните ми неповредени лампи се пръснаха от сърдечна болка — и именно такъв паднах след дълго летене, надалеч от твоя дом, милосърдни господине — излекуван вовеки веков от желанието да ощастлиявам близкните си по ускорени начини...

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.